

ERFGOED BRUSSEL

Een publicatie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest

DOSSIER
TERUG NAAR SCHOOL

N°001
NOVEMBER 2011

ART NOUVEAU IN EEN BRUSSELS INTERIEUR

DE WEDERGEBOORTE VAN EEN COLLECTIE BEHANGPAPIER

ANNE-SOPHIE AUGUSTYNIAK

Conservator-restaurateur bij de Dienst
Onderzoek naar Afwerkingen van Historische
Gebouwen van het Koninklijk Instituut voor het
Kunstpatrium

In 1899 bouwde Georges Hobé een huis voor wisselagent Jean-Julien Van Stappen op een terrein gelegen op de hoek van de Ambiorixsquare en de Eburonenstraat in Brussel. Het huis heeft dus twee gevels, die opvallen door hun soberheid, want de gebruikte materialen (baksteen en witsteen) vormen hun enige decoratie. Sommige details, zoals de monumentale schoorsteen, de leien daken en vooral de erker, verraden de invloed van de Engelse cottage. De indeling van het interieur volgt de principes van de art nouveau: ruime lichtinval dankzij de lichtschacht van het trappenhuis, en ruimtes die logisch zijn geordend in overeenstemming met de levenswijze en de persoonlijkheid van de opdrachtgever.

Klein salon na restauratie
(© KIK-IRPA).

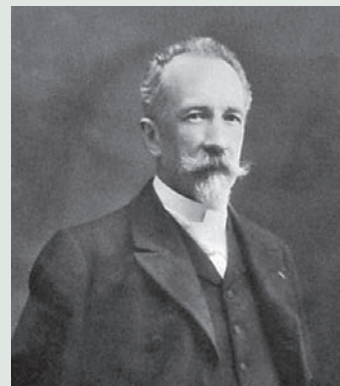

Fig. 1
Quaker House, Ambiorixsquare
te Brussel (© KIK-IRPA).

In het kader van het restauratieproject waartoe de eigenaars het initiatief hadden genomen, vroeg de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in januari 2005 aan het KIK om een stratigrafisch onderzoek te verrichten van de afwerkingslagen van de vertrekken op de benedenverdieping en de eerste verdieping.²

De meeste studies volgen eenzelfde schema. In een eerste fase kan de analyse van oude documenten, foto's, plannen en getuigenissen waardevolle informatie over de kleurgeschiedenis van het gebouw opleveren. In situ proberen we de eventuele macrostructurele wijzigingen vast te stellen, zoals het opvullen van muuropeningen, het verplaatsen van wanden of de herbesteding van bepaalde vertrekken. Nadien gaan we over tot de microscopische studie van de afwerkingslagen: verf, witkalk, vernis, was, behangsel, enz. Elk element – het plafond, de lambrisering en haar kroonlijst, het raamwerk, enz. – wordt bestudeerd, meestal met een loepbril en een scalpel om kleine openingen te maken die de oude afwerkingen aan het licht kunnen brengen.

Toen we onze studie van huis Hobé aanvatten, waren de renovatieprojecten nog niet definitief vastgelegd; we

GEORGES HOBÉ (1854-1936)

Architect Georges Hobé (1854-1936) was autodidact en noemde zichzelf een 'gewone bouwer'.¹ Hij was schrijnwerker van opleiding en begon zijn carrière als binnenhuisarchitect. Zijn meubelzaak en zijn ateliers bevonden zich in Brussel. Hij ontwierp talloze meubelstukken, die geregeld op internationale tentoonstellingen te zien waren. Hobé was al veertig toen hij naar de architectuur overstapte. Hij werd sterk beïnvloed door een reis naar Zuid-Engeland en probeerde in veel van zijn bouwwerken de geest van de Engelse cottages te verwerken, met hun bekende mengeling van soberheid en comfort. Hij streefde er altijd naar zijn bouwwerken in hun omgeving in te passen en was voorstander van het gebruik van lokale materialen.

moesten onze onderzoeken dan ook in beperkte zones verrichten en de puncties moesten zo discreet mogelijk zijn (Fig. 2). Deze beperkingen, waarmee we vaak te maken krijgen, maken het niet altijd mogelijk een totaalbeeld te krijgen van de bestudeerde zones. Inderdaad, met de jaren volgen de lagen verf of behangsel elkaar op, zonder dat de vorige (oudere) bewerkingen daarom bewaard zijn gebleven. Misschien zijn ze afgeschuurd, afgekrabd of aangetast. Zo vertoont elk deel van een muur, zelfs in eenzelfde kamer, niet per se de volledige opeenvolging van alle bewerkingen. Puncties maken in een beperkte zone kan dus tot een foute interpretatie van de kleurgeschiedenis van een vertrek leiden. In het geval van huis Hobé hebben we onze puncties gelukkig

Het gebouw (Fig. 1) waar zich nu de kantoren van de Quaker Council for European Affairs bevinden, werd in zijn geheel beschermd in 2006, in het kader van een beschermingscampagne in het Brussels Gewest van gebouwen van architecten van de tweede generatie van de art nouveau, van wie Victor Horta, Paul Hankar en Henry Van de Velde de voorlopers waren.

Fig. 2

Voorbeeld van stratigrafie die de opeenvolging van de verschillende lagen behangpapier toont maar die een te kleine oppervlakte heeft om de picturale compositie van elk ervan te kunnen onderscheiden (foto auteur).

Fig. 3

Stratigrafie ter hoogte van de muur van de kantoren op de benedenverdieping, die een opeenvolging van vijf lagen behangpapier toont (© KIK-IRPA).

kunnen aanvullen met bijkomend onderzoek³ verricht op het ogenblik dat de architect het bestek opmaakte, en nadien met ontdekkingen gedaan tijdens de werkzaamheden. Zo zijn we er na verschillende onderzoeken in geslaagd de kleurgeschiedenis van de meeste onderzochte kamers te traceren en de oorspronkelijke laag in zicht te brengen.

Het blijkt dat de muren van alle onderzochte kamers oorspronkelijk met behangpapier bekleed waren. Naderhand is dat bedekt met ander behangsel, dat niet alleen de veranderende smaak weerspiegelde maar ook de gewijzigde bestemming of bewoning van het gebouw. Merken we op dat het originele behangsel op sommige plaatsen met slechts één of twee lagen verf overschilderd is, waardoor we de reliëfwerkingen nog konden waarnemen.

Hierna volgt een overzicht van de verschillende originele afwerkingen die aan het licht zijn gebracht en die de ruime waaier van behangpapier illustreren dat aan het einde van de 19de eeuw in de Brusselse interieurs werd gebruikt.

In de hal geeft een dubbele glasdeur toegang tot een lange gang, waarin aan de rechterkant de huidige kantoren van *Quaker House* uitkomen en die uitmondt in het imposante, in het licht badende trappenhuis. In de huidige kantoren ontdekten we onder het behangsel dat we bij het begin van ons onderzoek aantreffen (type witgeschilderd *rauhfaser*) vier andere lagen papier (Fig. 3), waarvan het oudste een behangpapier was met typische art-nouveau-bloemenmotieven op een gele achtergrond (Fig. 4).⁴

In het trappenhuis wordt de muur in tweeën gedeeld door een kroonlijst in gevernist hout ter hoogte van de leuning. Onder de lagen witte verf konden we het reliëf onderscheiden van een dik papieren behangsel van het type *Lincrusta*®. Het behangpapier op de sokkel verschilt van dat op de bovenzijde van de muren. Het bestaat uit een repetitief plantenmotief dat

in verticale banden is uitgewerkt en aan weerszijden door een brede afgeplatte streep wordt omringd. Het plantenmotief staat op een achtergrond van verticale en evenwijdige golvende lijnen (Fig. 5). Het reliëfpapier van het hoge register toont gestileerde geometrische motieven in art-nouveaustijl die gedeeltelijk uit de bloementaal putten. Door vrijlegging hebben we de oorspronkelijke afwerking van deze twee soorten behangpapier kunnen vaststellen: op de sokkel (Fig. 6) leunt de afwerking aan bij een *faux-bois glacis*, aan de bovenkant heeft ze een beige tint (Fig. 7 & 8).

Toen wij het onderzoek begonnen, waren de caissons bedekt met hetzelfde behangsel als op de bovenzijde van de muren. Onmiddellijk hieronder ontdekten we het oorspronkelijke behangpapier, met zijn groene gestileerde bloemen die aan zonnebloemen herinneren.

De eerste overloop van het trappenhuis geeft toegang tot de belangrijkste receptieruimtes van het huis: links de eetkamer, in het midden de salon, rechts de kamer met de grote erker. Deze drie kamers worden met elkaar verbonden door mooie, grote deuren met verscheidene vleugels en imposterams versierd met gekleurd glas-in-lood.

In de grote en heldere eetkamer overheerst acajou (lambrisering, omlijsting, bovenkant van de schoorsteen). Onder het met witte verf overschilderde behangsel op de bovenkant van de muren troffen we drie andere oudere behangsels aan, waarvan het originele een motief van groene bladeren op een groene achtergrond heeft, in blokdruk. Het plafond is verdeeld in *caissons*. Toen wij het onderzoek begonnen, waren de *caissons* bedekt met hetzelfde behangsel als op de bovenzijde van de muren. Onmiddellijk hieronder ontdekten we het oorspronkelijke behangpapier, met zijn groene gestileerde bloemen die aan zonnebloemen herinneren, dat eveneens in blokdruk is uitgevoerd. Archiefphoto's bevestigen dat al deze behangsels oorspronkelijk zijn.

HET KONINKLIJK INSTITUUT VOOR HET KUNSTPATRIMONIUM

Het KIK, het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium, is een federale wetenschappelijke instelling die het Belgische kunstpatrimonium bestudeert, conserveert en valoriseert. Het werd in 1948 opgericht en verenigt kunsthistorici, scheikundigen en natuurkundigen, restaurateurs en fotografen. Het heeft drie afdelingen die samenwerken met het oog op een verscheiden en allesomvattende benadering van de kunstwerken. Binnen de restauratie-conservatieafdeling is er ook een Dienst voor Onderzoek naar Afwerkingen van Historische Gebouwen (DOAHG). Deze dienst wijdt zich aan het onderzoek naar de afwerkingen in de civiele architectuur naar aanleiding van restauratieprojecten van beschermde gebouwen. Deze studies hebben betrekking op het gebouw als geheel of op beperktere zones en hebben onder meer tot doel de oude decoratieve afwerkingen te beschrijven. Ze onderzoeken er de kleur van, het uitzicht, de gebruikte materialen (pigmenten, vulstoffen, bindmiddelen) en de uitvoering. Al deze informatie vormt de voorstudie voor de restauratie van het gebouw, en de resultaten bepalen deels de gekozen behandeling. De meeste dergelijke onderzoeken worden uitgevoerd in het kader van aanvragen voor verbouwingen of restauraties die private of publieke eigenaars bij de Dienst Monumenten en Landschappen van het betrokken Gewest indienen. In Brussel wordt hoofdzakelijk van onze diensten gebruikgemaakt voor gebouwen uit de art-nouveautijd, zoals in voorliggend geval.

De indrukwekkende erker op de hoek van de gevel maakt van de grote salon, die aan de centrale salon paalt, een bijzonder helder vertrek. De onderzijde van de muren is versierd met een lambrisering in governist hout, waarin oorspronkelijk op de zuidelijke muur een bank onder een spiegel was ingebouwd. De bovenzijde van de muren en het plafond waren bekleed met behangsel, nu overschilderd in wit, waaronder we nog drie oudere behangsels hebben ontdekt. Het originele behangpapier op de muren is rood en heeft een schelpmotief in een nog uitgesprokener rood; dit papier voelt wat viltachtig aan. Een fries versiert de bovenzijde van de muren. Zijn weelderige motief van acanthusbladeren in arabeskvorm contrasteert met de eenvoud van het motief op het behangpapier. Het plafond was oorspronkelijk bekleed met een behangpapier met okerkleurige bloemmotieven op een achtergrond in rood oker.

Uiterst rechts van de overloop op de eerste verdieping bevindt zich een vierde vertrek, dat ook van een erker is voorzien, die echter kleiner is. Ook daar hebben we verscheidene papierlagen aan het licht kunnen brengen, waaronder het oorspronkelijke groene behangsel.

De kwaliteit, de rijkdom en de verscheidenheid van de verschillende originele behangpapieren die we blootlegden, waren doorslaggevende argumenten om de oorspronkelijke sfeer van de interieurs te herstellen. Er werd een

Bijna alle behangsels konden worden gescand om nadien door de computer te worden hertekend.

aanbesteding bij openbare inschrijving uitgeschreven; de geïnteresseerde bedrijven of vaklui moesten monsters leveren als referentie voor de kwaliteit van hun productie. Onder de drie firma's die in de preselecties zaten, voldeed het Atelier d'Offard uit Tours (Frankrijk) aan alle gestelde eisen. Dankzij nieuwe technologieën en een hernieuwde belangstelling voor de oude technieken bevordert het Atelier d'Offard al verscheidene jaren de

wederopbloei van een techniek die al sinds het begin van de 20ste eeuw met uitsterven bedreigd was: de blokdruk. De onderneming werkt volledig autonoom en produceert behangpapier vanaf het oorspronkelijke ontwerp tot de bevestiging aan de muur. De reconstructie van oude documenten vormt een belangrijk onderdeel van het werk van de onderneming en schraagt haar vakkennis.

Het waren dus François-Xavier Richard en zijn team van het Atelier d'Offard die de reconstructie van het behangsel van huis Hobé aanvatten. Zij baseerden zich op de overblijvende monsters om een zo precies mogelijke inventaris van de motieven te maken. De wijze van beeldvastlegging en de inventarisatiemethode hangen af van de druktechniek en van de kwaliteit van het te reproduceren behangpapier, alsook van de staat van bewaring ervan (lacunes, uitzicht van de kleuren). De inventaris wordt dus opgesteld op basis van het originele document, vertrekkend van een foto, een scan of een opname op rhodoïdfilm.⁷

De eerste etappe van het werk bestond echter in het vrijleggen van de oorspronkelijke behangsels. Bijna alle behangsels konden worden gescand om nadien door de computer te worden hertekend. Voor sommige, die te veel lacunes vertoonden, zoals de fries van de grote salon, was een interpretatie van de lage en hogere delen van de fries nodig. Het motief werd in dat geval op rhodoïd vastgelegd en dan gedigitaliseerd. De spiegelbeeldcompositie van de motieven op de fries van de grote salon maakte het mogelijk de lacunes door spiegeling te vullen. Dezelfde inventarisatiemethode wordt gebruikt voor het

behangsel in de eetkamer, want ook dit vertoonde enkele lacunes en een sterke kleurerosie, die onder meer te wijten was aan het gebruik van een weinig stabiel blauw pigment, dat de oorspronkelijk groene kleur in een grijze tint had gewijzigd.

Zodra het motief voor elke kleur klaar was, werd de drager vervaardigd waarin de plaat zou worden gegraveerd. Elke plaat voor elke kleur werd dan gegraveerd en beïnk (als een stempel,

Fig. 5 & 6

Oorspronkelijk behangsel (in wit overschilderd) op de onderzijde van de muren van het trappenhuis.

Vrijmaking van de oorspronkelijke afwerking van het behangsel (© KIK-IRPA).

Fig. 7 & 8

Vrijmaking van de oorspronkelijke afwerking van het behangsel op de bovenzijde van de muren van het trappenhuis (© KIK-IRPA).

Fig. 9

Recente reproductie door Takashi Ueda van het Japanse behangpapier op de bovenzijde van de muren van de centrale salon (foto Wivine Wailliez).

Fig. 10

Vergelijking van de reconstructies met de originele behangsels aangetroffen in de grote salon, de kleine salon en de eetkamer (vervaardigd door het Atelier d'Offard) (foto Xavier Verhaeghe).

in tweedimensionaal reliëf) voor het maken van de afdruk. Tegelijk met de vervaardiging van de platen werd de drager geprepareerd. Voor de meeste te reproduceren behangsels werd vergépapier van 120g/m² gebruikt (alkalische drager, neutrale pH, zonder additief en zonder lijm).⁶ In de kleine salon en in de grote salon op de eerste verdieping was de originele drager van het behangpapier van het type vloepapier en vertoonde het een weinig stabiele staat van bewaring. Om het 'gevilte' uitzicht van het papier te reproduceren werd een vliesbehangsel op basis van cellulosevezels gebruikt. De ondergrond werd in tempera gemaakt (mengsel van konijnenvellenlijm, pigmenten en water), net als voor de blokdruk (Fig. 10). Het herstel in de vroegere staat van het behangsel van het trappenhuis werd niet nodig geacht. Het reliëf was immers nog perfect te zien onder de overschilderde lagen, dus enkel de oorspronkelijke tonaliteit moest worden hersteld. Toch dienden enkele lacunes in bepaalde banen te worden opgevuld. De dikke overschilderde lagen op het Japanse reliëfpapier in de centrale salon maakten het onmogelijk de subtiliteit en de rijkdom van het motief nog te onderscheiden. Een bijkomende verflaag aanbrengen om de oorspronkelijke kleuren te herstellen zou het reliëf van het behangpapier definitief hebben verborgen. Pogingen om het behangpapier los te maken mislukten, want het bleek onmogelijk de overschilderde lagen te verwijderen zonder het behangpapier te beschadigen. Er werd dus beslist dit Japanse behangpapier in zijn oorspronkelijke staat te herstellen.

Fig. 11

Grote salon na restauratie
(© KIK-IRPA).

De reproductie van het gegaufreerde papier van het trappenhuis leverde geen specifieke problemen op. De originele documenten werden gescand en dan met de computer hertekend. Op basis van deze tekeningen konden de twee matrijzen worden gegraveerd (een positieve in reliëf en een negatieve verzonken) waartussen het papier (tweelagig gemaroufleerd vergépapier van 120g/m²) werd geplaatst om nadien onder grote druk te worden geperst. Het aldus gegaufreerde papier werd dan zonder afwerking in de ontbrekende zones ingevoegd en, zoals het hele trappenhuis, in de oorspronkelijke kleuren beschilderd door het team van decoratieschilders van de firma Camaïeu. De reproductie van het Japanse papier

was daarentegen problematischer. De baanbreedte van meer dan 90 cm, die door de oorspronkelijke Japanse techniek mogelijk werd gemaakt, kon niet worden gereproduceerd via de traditionele westerse gaufreertechniek (type persdruk). De sterke druk die nodig is voor het gaufren van het papier kan immers niet gelijkmatig worden verdeeld over een oppervlakte van meer dan 80 cm. Er werd toen beslist – met spijt in het hart, want deze baanbreedte was het typische kenmerk van deze Japanse productie – het motief te reproduceren op twee banen van 45 cm in plaats van één baan. De reproductie van de techniek voor het aanbrengen van de kleuren, die ook typisch is voor deze oosterse productiewijze – een blad tin

bedekt met geel glacis om het papier een goudkleurig uitzicht te geven – zal nog heel wat onderzoek vergen. Momenteel is de reproductie van dit behangpapier nog niet voltooid, want er moeten nog oplossingen worden gevonden om het uitzicht van de oorspronkelijke afwerking te herstellen.

Het schitterende resultaat van al deze werkzaamheden was slechts mogelijk dankzij de onverdroten inspanningen van een multidisciplinair team (de eigenaar als opdrachtgever, de onafhankelijke architect, de Directie Monumenten en Landschappen, de gespecialiseerde ambachtslieden en het KIK), dat zich gezamenlijk voor de restauratie van dit art-nouveauhuis inzette.

Met de plaatsing van het ‘Japanse’ behangpapier zal het herstel van de fraaie collectie behangpapier op de begane grond en de eerste verdieping van het werk van Georges Hobé volledig afgerond zijn. Om de wedergeboorte van dit uitzonderlijke stuk erfgoed compleet te maken kunnen we maar hopen dat de restauratie ook op de hogere verdiepingen kan worden voortgezet (Fig. 11).

NOTEN

1. Van Loo, A. (red.), *Reperitorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, pp. 350-352.

2. Het onderzoek werd verricht door Anne-Sophie Augustyniak, Cécile de Boulard, Camille de Clercq en Wivine Wailliez. De analyses werden uitgevoerd in het KIK door Marina Van Bos, Cécile Glaude en Ina Vanden Berghe.

3. Van Hauwermeiren, C., 'Maison Georges Hobé dite Quaker House, Etude technique des papiers peints et proposition de conservation-restauration', *Recherche stratigraphique*, volume I en II, januari-maart 2007 (onuitgegeven studie).

4. Dit behangpapier is geïdentificeerd door Jérémie Cerman, doctor in de kunstgeschiedenis aan de *Université de Paris 1 Panthéon Sorbonne*. Het

gaat om een Engels behangpapier genaamd *The Heylaugh*, in 1895 ontworpen door Charles Voysey en vanaf 1897 gedrukt door Essex & Co.

5. De gebruikelijke baanbreedte van het westerse behangpapier bedraagt 55 à 60 cm en is afgeleid van de oude maten, zoals 2 Parijse voet van 10 duimen (54,1 cm), of nog 2 Parijse voet van 11 duimen (59,6 cm). De baanbreedte van het Japanse behangpapier, vaak meer dan 90 cm, hield nauw verband met het fabricageproces (het papier werd bedrukt op een houten, verzonken, gegraveerde rol, en niet in reliëf met de persdruk zoals in Europa). Vermelden we nog dat 90,9 cm overeenstemt met 2 Japanse voet, *sasi* genaamd.

6. Wailliez W., Van Bos M., Glaude C., 'Les papiers peints japonais en Europe occidentale autour de 1900', in: *Akten van de 14de driejaarlijkse bijeenkomst van het ICOM-Committee for Conservation*, Den Haag, 11-16 september 2005, volume 2, pp. 869-874.

7. Het microscopisch onderzoek en de analyses van dit behangpapier onder leiding van Marina Van Bos van de laboratoria van het KIK hebben aan het licht gebracht dat het gebruikte papier is gemaakt op basis van kozovezels. Het goudkleurige uitzicht van de rozen ontstaat door een blad tin waarop een organisch geel glacis wordt aangebracht.

8. De technische gegevens omtrent de reproductie van het behangsel zijn afkomstig van François-Xavier Richard van het Atelier d'Offard.

Art Nouveau wallpapers

In 1899 Georges Hobé built a house for stockbroker Jean-Julien Van Stappen on a plot of land on the corner of Square Ambiorix and Rue des Eburons in Brussels. This gives it two facades which are characterised by their sobriety, with no decoration other than the materials used (red brick and white stone). Some details, such as the monumental fireplace, the slate roofing and especially the bow window, are evidence of the influence of the English cottage. The interior follows the trend of Art Nouveau buildings in Europe, with the central stairwell providing an abundance of natural light, and spaces laid out in a rational way to suit the lifestyle and personality of the owner.

A study of the changes in the interior decors of the house helped to document the original, focused around several types of Art Nouveau and Japanese wallpapers. It was therefore decided to base the restoration of the ground- and first-floor rooms on wallpaper. To do so, the wallpapers were restored using the same techniques as those employed at the time.

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Cecilia Paredes en Jean-Marc Basy, met de medewerking van Anne-Sophie Walazyc voor het kabinet van Charles Picqué, Minister-President belast met Monumenten en Landschappen

COÖRDINATIE PRODUCTIE

Koen de Visscher

REDACTIE

Dossier: Françoise Jurion-de Waha, Harry Lelièvre, Muriel Muret, Jean-Marc Basy, Nicolas Creplet, Barbara Van Der Wee, Françoise Boelens

Varia: Anne-Sophie Augustyniak

News: Françoise Boelens, Ann Degraeve, Eric Demellenne, Paula Dumont, Catherine Lerclercq, Harry Lelièvre, Brigitte Vanderbrugghen, Thierry Wauters

VORMGEVING

supersimple.be

DRUK

Dereume Printing

VERANTWOORDELIJK UITGEVER

Patrick Crahay, Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, CCN - Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

HERKOMST VAN DE FOTO'S

De meeste iconografische documenten werden ter beschikking gesteld door de auteurs en zijn afkomstig van verschillende verzamelingen (referentie bij elke illustratie).

FOTO OMSLAG

School van de tuinwijk Het Rad in Anderlecht (© www.sergebrison.com, 2008).

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM - Archives d'Architecture Moderne

KCML - Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen

KIK - Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

MBHG - Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Documentatiecentrum - Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting)

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen, toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

ISNN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2011/6860/015